

УДК 821.161.3:821581:82-1”19”

Ж. В. Косціна

Установа адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт», Баранавічы

УЗНІКНЕННЕ АНАЛАГІЧНЫХ ФЕНОМЕНАЎ У БЕЛАРУСКАЙ І КІТАЙСКАЙ ПАЭЗІІ ПАЧАТКУ ХХ СТАГОДДЗЯ

Уводзіны. Сённяшня літаратура ўяўляе разнастайную стыльваю і тэматычную палітру мастацкіх тэкстаў. Сучаснаму чытачу цяжка ідэнтыфікаваць, нацыянальна маркіраваць пэўны мастацкі твор. Сінкрэтызм вобразаў, жанраў у літаратуры стаў папулярным яшчэ ў XIX стагоддзі, калі панавалі рамантызм. Таму актуальным з’яўляецца вызначэнне тых літаратурных феноменаў, якія злучаюць нацыянальны літаратуры ў сусветную літаратуру. Гэта можна зрабіць на аснове выяўлення аналагічных феноменаў.

Асноўная частка. На думку прадстаўнікоў кампаратывізму — П’ера Брунэля, Клода Пішуа, Андрэ-Мішэля Русо, прычыны ўзнікнення аналагічных феноменаў можна растлумачыць «з дапамогай аналізу супольных для гэтых краінаў сацыяльна-эканамічных варункаў. Аднак падобнае тлумачэнне справядліва

толькі часткова: пры аднолькаваасці сацыяльна-эканамічных структураў наступкі павінны быць тоеснымі, а не аналагічнымі. З'ява аналогіі прадугледжвае прысутнасць пэўнай разнастайнасці ў складовых элементах. А прычынамі такой неаднолькаваасці могуць быць нацыянальная удача, мова, усведамленне гістарычнай мінуўшчыны канкрэтнай краіны» [1, с. 98—99]. Таму, разглядаючы аналагічныя феномены беларускай і кітайскай паэзіі, неабходна згадаць і сацыяльна-палітычную сітуацыю ў абедзвюх краінах пачатку XX стагоддзя, і асаблівасць нацыянальных культур, філасофскіх канцэпцый, народнага светапогляду.

Перыяд канца XIX — пачатку XX стагоддзя займае асаблівае месца ў гісторыі беларускай літаратуры. Гэта абумоўлена многімі прычынамі. Галоўная з іх — буйны рост у гэты час нацыянальнай самасвядомасці беларусаў, у выніку чаго пачалося інтэнсіўнае развіццё культуры, адбыўся небывалы росквіт літаратуры ў розных яе родах і жанрах, складаліся новыя творчыя метады і кірункі. Трэба адзначыць, што гэтае «ўваскрэсенне» — не простая ісціна, а вельмі ёмістае паняцце, якое адлюстроўвае сутнасць працэсаў сацыяльна-гістарычнага развіцця Беларусі.

Літаратура «нашаніўскай» пары была з'явай не толькі эстэтычнай, але, як найбольш актыўная форма нацыянальнай самасвядомасці, дзейным сродкам уплыву на грамадскае жыццё, бо абуджала і ўзнімала беларускі народ з гістарычнага нябыту і такім чынам выконвала сваю асветніцка-адраджэнскую місію. Паэзія, паказваючы нядолю і беспрасвецце, у якіх апынуўся народ, асуджала існуючы лад жыцця і, як вынік, акрэсліла свой грамадска-эстэтычны ідэал. Такім ідэалам была свабода. У 1903—1904 гадах у Беларусі ішло фарміраванне бальшавіцкіх сацыял-дэмакратычных арганізацый. Яно завяршылася стварэннем Палескага і Паўночна-Заходняга камітэтаў РСДРП.

Рэвалюцыя 1905—1907 гадоў была буржуазнай паводле свайго характару, дэмакратычнай па рухаючых сілах — у ёй прынялі ўдзел самыя шырокія пласты працоўных мас. А пралетарыят адыгрываў найбольш актыўную кіруючую ролю.

Падзеі Крывавай нядзелі ў Пецярбургу ў студзені 1905 года ўскалыхнулі ўсю краіну і сталі пачаткам першай рускай рэвалюцыі. Забастоўкі салідарнасці 11—15 студзеня 1905 года ахапілі Мінск, Магілёў, Гомель, Гродна, Смаргонь — усяго каля 30 гарадоў і мястэчак Беларусі [2, с. 267].

Падобнымі выступленнямі адзначана гісторыя Кітая канца XIX — пачатку XX стагоддзя. У канцы XIX стагоддзя ў эміграцыі кітайскі рэвалюцыянер-дэмакрат Сунь Ятсен стварыў «Саюз адраджэння Кітая», які ставіў сваёй мэтай звяржэнне цынскай дынастыі, стварэнне ў краіне дэмакратычнага ўрада і правядзенне радыкальных рэформаў. Яго дактрына зводзілася да знакамітых «трох народных прынцыпаў» — нацыяналізм, народаўладдзе, народны дабрабыт. У 1905 годзе Сунь Ятсен склікаў у Японіі ўстаноўчы з'езд сябраў розных арганізацый, які стварыў «Аб'яднаны саюз», што адразу ўзяў курс на падрыхтоўку ўзброенага паўстання, разлічваючы на падтрымку шматлікіх тайных таварыстваў [3, с. 199].

Крыніцай усіх бед Кітая Сунь Ятсен лічыў ўладу маньчжурскай дынастыі, замежных захопнікаў. Ён бічаваў цвілы палітычны лад у краіне, асуджаў надзею на рэформы «зверху», якія падзялялі многія прадстаўнікі вялікага народа [2, с. 267].

Паэзія Кітая канца XIX — пачатку XX стагоддзя розная па сваім гучанні — гэта паэзія сузірання, медытацыі, а таксама грамадзянскага запалу, выяўлення актыўнай палітычнай пазіцыі. Апошняя прадстаўлена імёнамі Хуан Цзуньсяня і Цю Цзінь.

Хуан Цзуньсянь (другое імя — Хуан Гунду) — кітайскі паэт, дыпламат. З дзяцінства цікавіўся паэзіяй. Падчас паўстання тайпіна яго сям'я была знішчана. Змог здаць дзяржаўныя экзамены. Дзякуючы гэтаму ў 1877 годзе становіцца членам імператарскай амбасады ў Японіі. У 1880 годзе распрацаваў стратэгію ўзаемаадносін паміж Кітаем і Карэяй. Атрымаў падтрымку імператара Гуансюй. У 1882 годзе быў прызначаны генеральным консулам Кітая ў Сан-Францыска (ЗША), дзе пазнаёміўся з заходняй культурай. У 1889 годзе вярнуўся ў Кітай, а ўжо ў 1890-м быў прызначаны памочнікам пасла Кітая ў Вялікабрытанію, у 1891-м — генеральным консулам у Сінгапуры. На гэтай пасадзе спрыяў наладжванню адносін паміж кітайскімі эмігрантамі і кітайскім урадам. Дзякуючы гэтаму ў 1894 годзе эмігрантам было дазволена вярнуцца дадому і весці гандлёвыя адносіны. Неўзабаве быў прызначаны амбасадарам у Японію. Зрэшты, пасля бунту цы сі ў 1898 годзе быў вымушаны завяршыць кар'еру дыпламата. У рэшце рэшт, у выніку завяршэння рэформаў імператара Гуансюй вымушаны быў бегчы ў свой родны горад, адхінуўшыся цалкам ад спраў. Памёр у 1905 годзе.

Лірычны герой паэзіі Хуан Цзуньсяня — гэта не сузіральнік, не медытатар, а актыўная асоба. У вершы «Паглыбляючыся ў роздум» паэт асуджае канфуцыянцаў, якія хочуць аддаліцца ад праблем нацыянальных і палітычных, бо ў сучасным моманце бачаць пагрозу свайму спокою: «А канфуцыянцы ў падобным імкненні, // Наглуха закрыўшы сучаснасці дзверы, // Ці здатныя ты даць свету здзяйсненні, // Што выклічуць годнае права даверу?» [4, с. 9] Канфармізм і абьякавасць аматараў сентэнцый старажытнага філосафа Канфуцыя, які прапагандаваў ідэю паслухмянасці і адданасці традыцыі, не прымае паэт. Яму гісторыя дае не толькі магчымасць разважаць, але і дзейнічаць на сённяшні момант актыўна, змяняючы светапогляд сучаснікаў: «Гісторыю мы для таго вывучаем, // Каб сённяшні дзень ацаніць не бяздумна. // Адкрыты сусвет нам, і свет мы спазнаем, // Ды іх спасцігаць нам патрэбна разумна. // Падзеі мінулыя — ўсе перад намі, // Да продкаў у сэрцах не згасне пашана. // Мысліцелі даўнія некалі самі // Эпохі сваёй выкрывалі заганы» [4, с. 9].

У беларускай паэзіі пачатку XX стагоддзя таксама актыўна гучаць заклікі да сацыяльных і нацыянальных змен. Беларусы таксама адкрывалі свету сябе, бо хацелі падрымкі і прызнання. Вершы Янкі Купалы, Якуба Коласа, Алеся Гаруна, Цёткі, Максіма Багдановіча абуджалі ў народа пачуццё нацыянальнай годнасці, неабходнасць спазнаць сябе, сваю гісторыю і перспектывы прысутнасці ў сусветнай супольнасці народаў.

Цю Цзінь (8.11.1875 — 15.07.1907) — кітайская феміністка, рэвалюцыянерка, паэт, журналіст часоў дынастыі Цын. Бацька Цю Сінхоу, мясцовы суддзя, далучыў дзяўчыну да вывучэння класічнай кітайскай літаратуры. Адначасова яна знаёмілася з заходняй культурай. Рана пачала хадзіць у мужчынскай вопратцы, пры гэтым авалодала баявымі мастацтвамі. У 1902 годзе Цю Цзінь пераязджае разам з мужам у Пекін, дзе той атрымаў дзяржаўную пасаду. У 1904-м паэтка адпраўляецца на вучобу ў Японію і збліжаецца з рэвалюцыйнымі групамі студэнтаў-кітайцаў, усталёўваючы таварыскія адносіны з Сунь Ятсенам. Цю Цзінь вырашае ўключыцца ў барацьбу па звяржэнні дынастыі Цын. Голас кітайскай жанчыны-рэвалюцыянеркі гучыць ва ўнісон з голасам Цёткі, якая нацыянальную літаратуру раскрывала праз вобраз скрыпкі, самага папулярнага і любімага музычнага інструмента беларусаў: «Смык гатовы, струны тугі, // Кроў

у жылах закіпае. // Ну, слухайце, мілы другі, // Скрыпка мая ўжо грае!» [5, с. 9]. Цю Цзінь натхняе мелодыя цыня: «Цынь сяміструнны // так меладычна гучыць... // Дум валадар // недзе скрыўся за горы далёкія. // Гукі — то птушка шчабеча, // то рэчка журчыць, // Ё песню раптоўна // ўплятаюцца ўздыхі глыбокія. // Ды мешчанін // выгады прагне заўжды. // Хто ж аб мелодыі // выкажа думку няўтрымную? // Знаўцаў няма — // зніклі ў мінулым сляды» [4, с. 11].

Цынь — музычны інструмент, нечым падобны на гуслі, вельмі старажытны. Для паэтэсы гукі цыня становяцца повязью з мінуўшчынай, калі Кітай быў вольнай, магутнай дзяржавай, бо такая повязь нараджае гістарычна аптымiзм: калі гучыць цынь, будзе жыць і свабодны Кітай. Да вобразаў народных інструментаў, якія ўвасаблялі народнае мастацтва, звярталіся класікі беларускай паэзіі: для Янкі Купалы ім стаў вобраз жалейкі, для Францішка Багушэвіча, Якуба Коласа Максіма Багдановіча, як і для Цёткі, — скрыпка.

Аналагічным феноменам беларускай і кітайскай паэзіі пачатку мінулага стагоддзя з'яўляецца вобраз звона. Ён прысутнічае ў паэзіі Якуба Коласа («Песня аб званых»), Алеся Гаруна («Песня-звон»), а таксама кітайскай паэтэсы Цю Цзінь «Чытаю прачулую оду набатнаму звону». Сапраўды, звон у жыцці беларусаў і кітайцаў выконваў разнастайныя функцыі: яго зык можа ўберагчы ад эпідэміі, агарадзіць ад варожых чалавеку дэманічных сіл, гучанне звона заклікае вернікаў да храмаў, а ў час небяспекі аб'ядноўвае людзей у барацьбе з ворагамі. Набатны звон рэвалюцыянеркі Цю Цзінь павінен абвясціць блізкую свбоду: «Каб з ім і сцяг незалежнасці // У чыстае неба ўзмыў, // Каб рабскую псіхалогію // Набат у кожным дабіў, // У сэрцах паўсюд ускіпаў» [4, с. 12].

Заклучэнне. Аналагічныя феномены беларускага мастацтва слова пачатку ХХ стагоддзя і кітайскай паэзіі гэтага перыяду выкліканы падобнымі гістарычнымі абставінамі, палітычным і нацыянальным рухам, калі сацыяльна актыўная і нацыянальна вызначаная асоба, а найчасцей гэта творца, звяртаюцца да вобразаў-сімвалаў, у паэтычных радках гучыць заклік звярнуцца да гісторыі і праявіць актыўна сваю нацыянальную і грамадзянскую пазіцыю.

Спіс цытуемых крыніц

1. *Брунэль, П.* Што такое параўнальнае літараузнаўства? / П. Брунэль, К. Пішуа, А.-М. Русо. — Мінск : Эўрофорум, 1996. — 240 с.
2. Гісторыя Беларусі : вучэб. дапам. : у 2 ч. / Я. К. Марцуль [і інш.] ; пад рэд. Я. К. Новікава, Г. С. Марцуля. — 2-е выд., перапрац. і дап. — Мінск : Універсітэцкае, 2000. — Ч. 1. Ад старажытных часоў — па люты 1917 г. — 416 с.
3. Новейшая история зарубежных стран: XX век : учеб. пособие для сред. спец. учеб. заведений / под ред. А. М. Родригеса. — М. : ВЛАДОС, 2001. — 336 с.
4. Пялёсткі лотаса і хризантэмы : Сто паэтаў Кітая XX стагоддзя / уклад. А. Карлюкевіч; пер. з кіт. М. Мятліцкага. — Мінск : Маст. літ., 2018. — 327 с.
5. *Цётка.* Выбраныя творы / Цётка. — Мінск : Беларус. кнігазбор, 2001. — 336 с.